میدیا و تیرۆریزم: هەڵسەنگاندنێکی دیکە

ن: پۆل ویلکینسۆن
و: محەمەدئەمین عەبدولقادر

نووسەر لە دەستپێکی بابەتەکەیدا بەرەنگاری ڕەتکردنەوەی ئەو بۆچوونە لەلایەن (مایکل وایڤیۆرکا)وە دەبێت کە دەڵێ: پەیوەندیەکی هاوژینی لە نێوان تیرۆریزم و میدیادا هەیە. ئیستغلال کردن و بەکارهێنانی میدیا بۆ بەرژەوەندیەکانیان لەلایەن تیرۆریستانەوە بە بەشێک لە جەنگی پروپاگەندەی تیرۆریستان لێکدەدرێتەوە. لە کۆتاییدا بابەتەکە بەو ئەنجامگرییە دەگات کە خۆ کۆنترۆلکردن و خۆ ڕێکخستن لەلایەن خودی میدیاوە باشترین سیاسەتە کە لە کۆمەڵگایەکی دیموکراتیدا دەکرێ میدیا وەک وەلامدانەوەیەک بەرامبەر بە تیرۆریزم بەکاری بێنێت، بەڵام ماس میدیا دەبێ بە شێوەیەکی سەختتر کار بکات

بۆ دەست نیشانکردنی پێوەرەکانی خۆ کۆنترۆڵکردن بەشێوەیەکی گونجاو و کاریگەر.

سەرەتا پێویستە ئەو زاراوانەی لە ناونیشانی ئەم بابەتەدا بەکارهاتوون پێناسە بکرێن. میدیا زاراوەیەکی گشتییە کە بە واتای گشت میتۆد و کەناڵەکانی زانیاری گەیاندن و سەرگەرمی بەکار دێت. ماس میدیا رۆژنامە و رادیۆ و تەلەڤزیۆن و هەموو شێوازە گرنگەکانی تری گەیاندن وەک کتێب و فیلم و مۆسیقا و شانۆ و هونەرە بینراوەکان لەخۆ دەگرێت. ساڵانی کۆتایی سەدەی بیستەم بە سەردەمی بەجیهانیبوونی کلتوری ماس میدیا ناوزەد دەکرێت، بەڵام نابێت ئەو راستیەش فەرامۆش بکەین کە بەدرێژایی مێژوو شێوازە نافەرمییەکانی گەیاندن وەک چپەچپ و قسەلۆکی نێو مەیخانە و سەر شەقام و بازاڕەکان هۆیەکی گەیاندنی ستاندەربوون بۆ گواستنەوەی زانیاری لەسەر ئاستی ناوچەییدا، لە کۆمەڵگا هاوچەرخەکانیش هێشتا ئەم کەناڵە نافەرمیانە هاوشانی دوایین تەکنەلۆژیای فرە میدیایی بوونیان هەیە. زاراوەی تیرۆریزم بەو شێوازەی کە لەم بابەتەدا بەکارهاتووە ئاماژەکردنە بۆ جۆرێکی تایبەت لە توندوتیژی. ئەم زاراوەیە بەگشتی وەک هاوواتا بۆ توندوتیژییەک کە پاڵنەری سیاسی هەبێت بەکارنایەت و پێنج تایبەتمەندی جیاکەرەوەی هەیە کە بریتین لە:

١- دیاردەی (تیرۆریزم) پێشتر بیری لێکراوەتەوە و بۆ دروستکردنی کەشێکی بارگاوی بەترسی زۆر دارێژراو:

٢- تەنیا ئاراستەی قوربانییە دەستبە جێکانی ناکرێت و ئامانجی بەربڵاوتری هەیە:

٣- بەشێوەیەکی سروشتی هێرشکردنە سەر کۆمەڵە ئامانجێکی هەڕەمەکی یان سەمبوولێکی وەک هاوڵاتیان لەخۆدەگرێت:

٤- لەلایەن ئەو کۆمەڵگایەی کە تێیدا روودەدات بە "نائاسایی" لە قەڵەمدەدرێت، واتە ئەو رێسایانە پێشێل دەکات کە بۆ رێکخستنی مشتومڕ و پرۆتستۆ و بیری جیاواز بەکاردێت:

٥- بەشێێوەیەکی سەرەکی نەک رەها بۆ کارتێکردنە سەر رەفتاری سیاسی حکومەت و

کۆمەڵگا و گروپە سیاسیە دیاریکراوەکان بەکاردێت.

چەکی تیرۆر بە شێوەیەکی بەرفراوان لەلایەن ئەکتەرەکانی دەوڵەت یا لایەنی دیکە لە سیستەمی نێو دەوڵەتیدا بەکاردێت و لەوەتەی سالانی ١٩٨٠ بەدواوە بە بەربلاوی لەلایەن کۆمەڵە گروپێکی خاوەن پاڵنەری سیاسی بەکارهاتووە وەک میتۆدێکی ترساندنی دەسەلاتداران یا چەتە رکابەرەکانیان و لەلایەن ئەو کەسانەدا بەکارهاتووە کە لە تاوانە رێکخراوە نێودەوڵەتیەکاندا بەشدارن وەک مافیا و کارتێلەکانی مادە بێهۆشکەرەکان. تیرۆریستان لە پرۆسەی هەوڵدانیان بۆ بلاوکردنەوەی ترس و تیرۆر لە نێو ئامانجێکی بەربلاو، هەندێ کەناڵ یا ناوەندی گواستنەوەی زانیاری جا چ نافەرمی یا لۆکالی بێت بەکاردێنن. بۆ نموونە تایفەی (ئەساسین)ی شیعە مەزهەب کە لە سەدەکانی ناوەڕاستدا هەوڵی چاندنی تۆوی تیرۆریان دەدا لە جیهانی ئیسلامی پشتیان بە قسەی سەرزاری خەڵک دەبەست بۆ بلاوکردنەوەی هەواڵی هێرشەکانیان.

هەروەها میتۆدی هاوشێوەی پەخش کردنی ترس لە سەدەی نۆزدەیەمدا لەلایەن تیرۆریستە رووسی و بەڵکانییەکان بەکار دەهات. ئەم نموونانە و زۆر نموونەی مێژوویی دیکە بەڵگەی باشن بۆ هەڵوەشاندنەوەی ئەو تیۆرییەی کە گەشەکردنی ماس میدیای مۆدێرن بە هۆکاری سەرەکی تەشەنەسەندنی تیرۆریزم دادەنێن. پێشتر باوەڕ وابوو چەکی سیاسی تیرۆرەو خزمەت بە دۆزی تیرۆریزم دەگەیێنێت، نەک رۆژنامەنووس و بەرهەمهێنەرانی تەلەڤزیۆن. شتێکی گێلانە دەبێت گەر نکۆڵی لەوە بکەین کەزۆر لە تیرۆریستە مۆدێرنەکان و هەندێ لە بەشە دیاریکراوەکانی ماس میدیا دەکەونە نێو جۆرە پەیوەندییەک کە سوودی دوو لایەنەی بەرچاوی بۆ هەردوولا دەبێت.

تیرۆریستان نەتەنها بۆ وەدەستهێنانی ناوبانگی زۆر و جیهانی دەیانەوێ لەسەر شاشەی تەلەڤزیۆندا دەربکەون بەڵکو بەدوای چنگ کەوتنی ئەو شەرعیەتەن کە میدیا لە نێو شوێنکەوتوو و هاوسۆزانیانەوە بۆیان دەستەبەر دەکات. بەلای رێکخراوەکانی ماس میدیاوە گواستنەوەی هەواڵی تیرۆریزم بە تایبەت هەندێ رووداوی درێژخایەنی وەک

فرۆکە رفاندن و بارمتەگرتن دەبێتە هۆی فەراهەمکردنی سەرچاوەیەکی بێکۆتایی لە هەواڵی وروژێنەر و باوەرپێکراو و لە ئەنجامدا زیادبوونی ژمارەی بینەر و خوێنەرانیان.

لایەنێکی هاوبەشی کردەوە تیرۆریستیەکان بریتیە لە هەرەشە و کوشتن و بریندارکردن و کاولکردنی حکومەت یا گروپە بە ئامانجکراوەکانی تر بۆ ملدانە داواکارییەکانی تیرۆریستان. ئەمەش چونکە تیرۆریستان هەوڵدەدەن راستی هەرەشەکانیان بە کۆمەڵێ کردەوەی کاولکاری و درندانەی سەرسورهێنەر بسەلمێنن، باوەڕ وایە کە راپۆرتەکانی میدیاش لەو بارەیەوە بە جۆرێک دەبێتە هۆی «دروستبوونی» تیرۆریزم. لە راستیدا دروستکردنی بزاڤ یا دەوڵەتێکی تیرۆریستی لە سەرووی هێز و دەسەلاتی ماس میدیای مۆدێرنە. بۆ تێگەیشتن لە چۆنیەتی سەرهەڵدانی لایەنگرانی تیرۆریزم، مرۆڤ دەبێ لە پاڵنەر و ئامانج و ئایدیۆلۆژی و باوەرە ئایینی و ستراتیژییەکانیان بکۆڵێتەوە. بەهەر حاڵ کاتێک کە توندوتیژی تیرۆریستی لە ئارادابێت، ئەوا پەیوەندی نێوان تیرۆریستان و ماس میدیا دواجار بەرەو جۆرە پەیوەندییەکی پێکەوە ژیان دەچێت. لە زانستی کۆمەڵناسیدا زاراوەی (پێکەوە ژیان) بەواتای پەیوەندی وابەستەیی دوولایەن لە نێوان لایەنە جیاوازەکانی کۆمەڵگادا بەکاردێ، کاتێ ئەو گروپانە جیاوازن و پەیوەندییەکانیان تەواوکەری یەکترە، شتێکی گەمژانە دەبێ گەر نکوڵی لەوە بکەین کە تەکنەلۆژیای میدیایی مۆدێرن و گەیاندن و سەتەلایتەکان و بلاوبوونەوەی خێرای تەلەڤزیۆن کاریگەرییەکی خێرایان بەسەر زیادبوونی پروپاگەندەی تیرۆریزمەوە هەبووە. نموونەیەکی سەرسورهێنەر لەم بارەیەوە گرتن و قەتلوعام کردنی وەرزشوانە ئیسرائیلیەکان بوو لەلایەن تیرۆریستانی گروپی بلاک سێپتێمبەر (سێپتەمبەری رەش) لە ئۆلۆمپی میونیخ. مەزەندەکان وا دەردەخەن کە ئەم رووداوە لە رێی شاشەی تەلەڤزیۆنەوە بۆ زیاتر لە (٥٠٠) ملیۆن کەس لە سەرتاسەری جیهاندا گواسترایەوە. چونکە تا ئەو کاتەی ماس میدیا بوونی هەیە، تیرۆریستان تینووی ئەو شتەن کە (مارگارێت تاتچێر)ی سەرۆک وەزیرانی پێشووی بەریتانیا بە «ئۆکسجینی ناوبانگ» ناوزەدی دەکات. تا کاتێک

تیـرۆریسـتـان کـردەوەی توندوتیـژئامـێـز ئەنجـامـدەدەن، مـاس مـیـدیا بەردەوام دەبێ لە گواستنەوەی هەواڵی ئەو کردەوانە بە مەبەستی تێرکردنی ئیشتیای بینەر و گوێگرانی بۆ دەسکەوتنی هەواڵی دراماییی و سەرسورهێنەر کە بایەخ و سەرنجدانی جەماوەری زۆری لەسـەرە بۆ زانینی ئەنجـامـدەران و قـوربـانیـانی ئەو کـردەوانە. تەنانەت لەو رووداوە تیرۆریستیانەی کە ئەنجامدەرانی کردەوەکە بەرپرسیاری خۆیان راناگەیەنن و ناسنامەیان نەزانراوە یان گـومـانی لەسـەرە وەک لە تەقـینەوەکـانی بنکەی ئەمـریکی لە زەهرانی عەرەبستانی سعودیە لە ساڵی ١٩٩٦، گواستنەوەی هەواڵی رووداوەکە بایەخێکی زۆری لەلایەن میدیای نێودەوڵەتییەوە پێدەدرێت.

(میشێل وایڤیۆرکا)ی کۆمەڵناسی فەرەنسی لە کتێبێکیدا ناونیشانی «خولقاندنی تیرۆریزم» لە ساڵی (١٩٩٣)دا، هەوڵی بەرپەرچدانەوەی ئەو بۆچوونە دەدات کە تیرۆریزم و مـیـدیا پەیوەندییـەکی پێکەوە ژیان لە نێوانیـاندایە. ئەو پێـیـوایە کـە چوار پەیوەندی جیاجیا لە نێوان تیرۆریستان و میدیادا هەیە.

لە جۆری یەکەمی ئەو پەیوەندیانەدا کە بە «بێلایەنی و بێبایەخی تەواو» دەناسرێت تیـایدا تیـرۆریسـتـان نە بەدوای ترساندنی گـروپێکی دیاریکراوی دانیشـتـوانن جگە لە قوربانیانی خۆیان نەبێت و نە هەوڵی بەدیهێنانی کودەتایەکی پرۆپاگەندەیی دەدەن لەرێی کردەوەکانیانەوە. هەڵبەت ئەمە ئارگۆمێنتێکی ناواقعییە چونکە تەنانەت ئەگەر مەبەستی تیـرۆریسـتـان بەرهەمـهـێنانی تیـرۆر و تۆقـاندن بێت لە نێـو دەسـتـەیەکی دیاریکراوی قـوربانیـاندا، ئەوا پشت بە هەندێ کـەناڵ و ناوەندی گـەیاندن دەبەستن بۆ بڵاوکـردنەوەی هەڕەشـەکـانیـان. ئەمـەش چونکە ئەگـەر مـەبەسـتێکی بۆ چاندنی ترس و تۆقاندن لە ئارادا نەبێت ئەوا توندوتیژییەکە خاوەن ماهیەتی تیرۆریستی نابێت.

بەپێی پۆلێنکردنەکانی ویڤیۆرکا «جۆری دووەمی پەیوەندی نێوان میدیا و تیـرۆریزم، پەیوەندی «بێـلایەنی و بێـبـایەخی رێژەییـە». لەم جـۆرە پەیوەندییـەدا ئەنجـامـدەرانی توندوتیژی بێبایەخن بەرامبەر بەوەی کە ببنە بابەتی مانشێـتـەکان، ئەمـەش نەک بەهۆی

گـرنگی نەدانیـان بەمـیـدیا بەهێـزەکـان، بەڵکو چونکە پێـشـوەخت هەندێ کـەناڵی ڕاگەیاندنیان لەبەر دەستە کە لە ڕێیەوە هەڵوێستەکانیان باس و تاوتوێ دەکەن. ئەو جۆرە کەناڵانەی کە «پێشوەخت بوونیان هەیە» و ویڤیۆرکا لە باسەکەیدا ریزیان دەکات بریتین لەچاپەمەنییەکی تاڕادەیەک ئازاد و رادیۆ و ناوەندەکانی رادەربڕینی ئازاد وەک زانکۆ و کڵێسا و مزگەوتەکان. لێرەدا پرسیار ئەوەیە کە ئایا ئەو کەناڵانەی «پێشوەخت بوونیان هەیە»، ئەگەر میدیای ئەلتەرناتیڤ نەبن، چین؟ جگەلەوە دەکرێ ئەنتەرنێتیش بۆ ئەم کەناڵانە زیاد بکرێ کە ئەمڕۆ بەشێوەیەکی بەرفراوان لەلایەن تیرۆریستانەوە بەکاردێت.

دووەمین پۆلێنی ویڤیۆرکا لێرەدا بابەتی باسەکە نییە.

سێیەمین شێوازی پەیوەندی بەلای ویڤیۆرکاوە کە بە «ستراتیژی ڕووەو میدیا» ناسراوە، خۆی لەخۆی دەدوێت. مەبەستی ئەو لەم جۆرە پۆلێنە ئەوەیە کە هەوڵە تیرۆریستییەکان خۆیان میدیا دەوروژێنن. ویڤیۆرکا پێیوایە کە ئەمە تەنیا حاڵەتە تیایدا تیرۆریستان دەگلێنە نێو پەیوەندییەکی ئامرازی لەگەڵ میدیادا. بەڵام لەراستیدا بەشێکی غەریزی کرداری تیرۆر و تۆقاندن بریتییە لە بەکارهێنانی هەندێ شێوازی ڕاگەیاندن وەک ئامراز بۆ پەخشکردنی پەیامی هەڕەشە و ترساندن.

ئەمە هەروەها بەسەر چوارەمین شێوازی پەیوەندی (ویڤیۆرکا)دا دەچەسپێت کە ئەو بە «دابڕانی تەواو"ی وەسف دەکات، کە بە رای من دەکرێ بە شێوەیەکی وردتر بە «ناچارکردنی میدیا» لە قەڵەمبدرێت. لێرەدا ویڤیۆرکا ئاماژە بەو حاڵەتانە دەدات کە تیایدا تیرۆریستان بەچاوی دوژمن سەیری ڕێکخراوەکانی میدیا و ڕۆژنامەنووسی و نووسەران و پەخشکاران دەکەن و پێیانوایە دەبێ سزابدرێن و بڕوخێنرێن. ئەو کەسانەی لە میدیادا کار دەکەن زۆرجار بوونەتە ئامانجی توندوتیژی تیرۆریستی لەو ناوچانەی کە ململانێی توندیان تێدا بووە وەک ئیتالیا و تورکیای سالانی (١٩٧٠) و لوبنانی دەیەکانی (١٩٧٠) و (١٩٨٠). هەندێ ڕۆژنامەنووس و نووسەر بەهۆی هێرشکردنە سەر بزاڤە تیرۆریستییەکان بوونەتە ئامانج. هەندێ دیکەشیان هەڕەشەی هێرشکردنیان

کراوەتە سەر وەک هەوڵێک بۆ ڕێگرتنیان لە بڵاوکردنەوەی وردەکاری چالاکیە تیرۆریستیە سەرکووتکەرەکان. بەڵام ئەم جۆرە هێرشانە بۆ سەر بەشەکانی میدیا نیشانەی ئەوە نییە کە تیرۆریستان لە پڕێکدا پەیوەندییان بە میدیاوە نەماوە و یا وەک ئامراز بەکاریان ناهێنن. لە راستیدا تیرۆریستان هەرچەندە دژی ڕێکخراوەکانی ماس میدیادا بن، هێشتا هەر پشت بە گواستنەوەی هەواڵی هێرشەکانیان لەلایەن میدیاوە دەبەستن بۆ ئەوەی دوژمنە میدیاکارە تایبەتەکانیان بتۆقێنن و ناچار بە بێدەنگی و خۆبەدەستەوەدانیان بکەن و یا بەلانی کەمەوە بیانخەنە دۆخێکی بێلایەنی ناکاراوە. جگەلەوە، ئەو گروپە تیرۆریستیانەی هێرش دەکەنە سەر دامودەزگاکانی میدیا زۆر بەدەگمەن هێرشەکانیان بە ئەلتەرناتیڤ بۆ ئۆرگان و پڕوپاگەندەکانی خۆیان دادەنێن کە بریتین لە بەیاننامە، بڵاوکراوە و مەلزەمە و گۆڤار. بەگشتی ئۆرگان و هۆکارەکانی پڕوپاگەندەی تیرۆریستان تیراژێکی کەمیان هەیە بەڵام وەک ئامرازێکی بەهێز بۆ بەرز راگرتنی ئایدیۆلۆژی لە نێو ئەندام و هاوسۆزان و بڵاوکردنەوەی ئایدیاکانیان بە نێو گروپە هاوسۆزەکانی تردا بەکاری دێنن. شتێکی کالفامانە دەبێ گەر کاریگەری و بایەخی کەناڵەکانی پڕوپاگەندەی تیرۆریستان بەکەم دابنێین کە وەک هۆکاری جۆشدان و روونکردنەوەی سیاسەت و تاکتیکە نوێیەکانی سەرکردایەتی بۆ ئەندامان بەکاردێن. کاتێکە سەرکردە تیرۆریستیەکان بناغە و ژێرخانی یارمەتیدانی تیرۆریزم لە دەرەوەی سنووری وڵاتەکانیان دادەمەزرێنن، بەرهەمهێنان و بڵاوکردنەوەی گۆڤار و رۆژنامە و کەناڵەکانی تری پڕوپاگەندە بەشێوەیەکی گشتی دەبێتە بەشێکی سەرەکی چالاکیەکانیان.

لە کاتی لێکۆڵینەوە لە پەیوەندییەکانی نێوان تیرۆریزم و میدیا، باشترین شێواز بریتییە لە هەوڵدان بۆ تێگەیشتن لە تێڕوانینی تیرۆریستان دەربارەی کێشەی گەیاندن. لە کاتێکدا شتێکی حاشا هەڵنەگرە کە بەکارهێنانی تیرۆریزم وەک چەکێک بۆ رووخاندنی حکومەتەکان و وەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسی زۆر ناکاریگەرە، بەڵام لە کۆمەڵگا کراوە و فرەییەکانی رۆژئاوادا هۆکارێکی سەرکەوتوو بوو بۆ ئاشکراکردنی دۆزێکی سیاسی و

بڵاوکردنی هەڕەشەی تیرۆریستی بە نێو ژمارەیەکی فراوان لە خەڵکدا. کاتێک مرۆڤ لە کۆمەڵگایەکی دیموکراسیدا دەڵێ «تیرۆریزم» ، مەبەستی «میدیا»یە. چونکە تیرۆریزم بەپێی ماهیەتەکەی بریتیە لە چەکێکی سایکۆلۆژی کە بەندە لەسەر گواستنەوەی هەڕەشە بۆ کۆمەڵگایەکی بەربلاوتر. هەربۆیە لە جەوهەردا پەیوەندییەکی پێکەوە ژیان لەنێوان تیرۆریزم و میدیادا هەیە. ئاشکرایە کە میدیای ئازاد نوێنەرایەتی بەها تیرۆریستیەکان ناکات، ئەم جۆرە میدیایە بەگشتی دەرخەری بەها بنەڕەتیەکانی کۆمەڵگایەکی دیۆکراتییە. بەڵام لە کۆمەڵگایەکی کراوەدا میدیاکان لە رکابەری توندوتۆڵدان بۆ وەدەستهێنانی جەماوەری زیاتر و بە بەردەوامی لەژێر گوشاری ئەوەدان کە یەکەم سەرچاوەی هەواڵ بن و زانیاری و وروژاندن و سەرگەرمی زیاتر لە رکابەرانیان پێشکەش بکەن. کەواتە لێرەوە ناچار دەبن کە وەڵامگۆی پڕوپاگەندە تیرۆریستیەکان بن، چونکە ئەو کردەوانە بۆ خۆیان هەواڵی ناخۆش و سەرسوڕهێنەرن. کەواتە هەروەک پێشتر باسکرا میدیا لە جۆرە پەیوەنییەکی پێکەوە ژیانیدایە لەگەڵ تیرۆریزم.هەڵبەت ئەمە بەواتای کۆنترۆڵکردنی میدیا لەلایەن تیرۆریستانەوە نایەت، بەڵکو بەو مانایە دێت، کە تیرۆریستان بە بەردەوامی لە هەوڵی ئیستیغلال کردن و قۆستنەوەی میدیای ئازادن بۆ ئامانجەکانی خۆیان. ئەمەش ئەوە دەگەینێت کە کەسایەتییە بەرپرسیار و پرۆفێشناڵەکانی نێو میدیا و جەماوەر دەبێ بە بەردەوامی خۆیان لەو هەوڵە تیرۆریستیانە بپارێزن کە بە مەبەستی قۆستنەوەی ئەوان بەکاردێت.

لە کۆمەڵگایەکی ئازاددا، تیرۆریستان بە چاوێکی تەواو رەشبین و هەڵپەرستانە سەیری ماس میدیا دەکەن و جگە لە سوکایەتی کردن بەبەها و تێڕوانینەکانی ماس میدیای دیموکراتی نەبێت شتی زیاتریان پێ نیە. بۆ نموونە ئەوان (تیرۆریستان) خەمخۆریی میدیا بۆ پاراسنی ژیانی مرۆڤەکان بە دووڕوویی و سۆزداری لە قەڵەم دەدەن. بەڵام لەگەل ئەوەشدا زۆر لە سەرکردە تیرۆریستیەکان باش ئاگادارن کە دەکرێ بەهۆی راگەیاندنی نەیارەوە زیان بە دۆزەکەیان بگات. کەواتە بزاڤە تیرۆریستییە هۆشمەندەکان

و بەرو ڕێکخراوە سیاسیەکانیان وەک شین فێن (Shin Fein) و یا هەری باتاسۆنا (Herri Batasuna) کات و کوششێکی زۆر بۆ بەرپاکردنی جەنگی پڕوپاگەندە لە سەر هەردوو ئاستی نێوخۆیی و نێودەوڵەتیدا تەرخان دەکەن.

لە جەنگە پڕوپاگەندەکاندا تیرۆریستان بەردەوام جەخت لە سەر دادپەروەری و شەرعیەتی ڕەهای دۆزەکەیان دەکەن. ئەم بانگەشەی دادپەروەرییە لەسەر بنەمای ئایدیۆلۆژییەکی سکۆلارەوە دامەزراوە، لەگەڵ ئەوەشدا دەبێ ئەمرۆش بایەخی بوژانەوەو سەرهەڵدانی پاساوە ئایینیەکان بۆ تیرۆر لە یاد نەکەین. باوەڕەکانی گروپە بونیادگەرا تیرۆریستەکانی سەر بە ئێران کە پێیانوایە کردەوەی توندوتیژی لەلایەن یەزدانەوە فەرمانی پێکراوە و شەهیدبوون لە ڕێگەی خەباتی دژ بە کافراندا دەبێتە هۆی چوونە بەهەشت، هەڕەشەی زۆر جیدییە بۆ سەر نەیاران. بەهەرحاڵ جیا لەوەی کە ئایا تیرۆر لەسەر بنەمای ئایدیۆلۆژی سکۆلار یا باوەڕی ئایینیەوە دامەزراوە، بڕوابوون بە دادپەروەری ڕەهای دۆزەکەیان سیفەتێکی ناسێنەری پڕوپاگەندەی هەموو ڕێکخراوە تیرۆریستیەکانە.

ئەم جۆرە باوەڕانە هەندێ دەرهاویشتەی گرنگیان لێدەکەوێتەوە. یەکەمیان ئەوەیە کە تیرۆریستان دەتوانن و پەنا دەبەنە بەر ئەو بانگەشەیە کە چونکە توندوتیژی ئەوان لە پێناو دۆزێکی دادپەروەرانەیە کەواتە ئەوان جەنگاوەری ئازادی و سەربازی ڕزگارکەرن و جەنگەکەیان دادپەروەرانەیە. ئەوان زۆر بە هەست و سۆزەوە نکۆڵی لەوە دەکەن کە کردەوەکانیان دەچێتە خانەی تاوان یا کوشتن.

دەرهاویشتەی دووەم ئەوەیە کە بەهۆی باوەڕبوونیان بەڕاستی و لەسەر هەق بوونی خۆیان، تیرۆریستان دەتوانن نەیارانیان نەتەنها وەک گومڕا بەڵکو بەشێوەیەکی تەواو ئەهریمنی و وەک ستەمکاری بێچارە و گەندەڵ وێنا بکەن. جا لەبەر ئەوەی کە دوژمنانیان گەندەڵ و بێچارەن، تیرۆریستان کوشتنی ئەوان (دوژمنان) و هەرکەسێکی تر کە ڕێگر و بەرەنگاریان دەبێت، بە ئەرکی خۆیان دەزانن.

سێیەم دەرهاویشتە ئەوەیە کە چونکە رێکخراوێکی تیرۆریستی لەو باوەڕەدایە کە لە خەباتێکی مانیگەرانەیە[١] لە دژی هێزە ستەمکار و دواکەوتووەکانی، بۆیە ناتوانێ تەحەمولی کەسانی بێلان بکات و دەڵێ: کە تۆ دەبێ یا لەگەڵ ئێمەدابی یا لە دژمان. ئەگەر تۆ لەگەڵماندای، کەواتە بەریزی دۆزەکەمان بەو لە دژی دوژمن بجەنگە و ئەگەر بە شێوەیەکی کارا لەگەڵمان نیت ئەوا بە خائینت لەقەڵەم دەدەین و مافی خۆمانە کە بتکوژین.

سا مەغزای پروپاگەندە کاری دیکە هەن کە توانای تیرۆریستان بۆ بەکارهێنانی بانگەشەی ئەخلاقیبوونی تەواو وەک چەکێکی سایکۆلۆژی پیشان دەدەن. بۆ نموونە بانگەشەی ئەخلاقیبوون بەکار دێن بۆ لاواز کردنی هەموو بانگەشەکانی شەرعیەت لەلایەن کاربەدەستانەوە. «دوژمنان بە دژایەتی و نکۆڵی کردن دادپەروەری دۆزەکەمان، هەموو مافی خۆیان بۆ ڕێزگرتن و گوێڕایەڵبوونیان لە دەست دەدەن. ئەوان چیتر خودان شەرعییەت نین و ئێوە نابێ ملکەچی دەسەڵات و قسەیان بن، بەڵکو دەبێ باوەڕتان بە ئێمەی ڕێکخراوی تیرۆریستی هەبێت. ئەم مەغزای بە ئەخلاقیبوونە لەلایەن تیرۆریستانەوە بەکاردێت بۆ ئەوەی بەرپرسیاری هەموو توندوتیژییەک بخەنە ئەستۆی نەیارانەوە. کاتێ بزاڤێکی (تیرۆریستی) دەست بە توندوتیژی دەکات دەڵێ: «توندوتیژی ئێمە کاردانەوەیەکی پاساو بۆ هێنراو بوو لە دژی ئەو توندوتیژییەی لەلایەن دوژمنانەوە بەسەرمان داسەپێنرابوو، کەواتە دەبێ بەرپرسیاری هەموو ئازارەکانی خەڵک بخرێتە ئەستۆی نەیارانمانەوە. جەماوەری خەڵک دەبێ دەرک بەم راستیە بکەن و تاوڵەی بەختی خۆیان لەگەڵا بزاڤەکەی ئێمەدا هەڵدەن، کە سەرەنجام بەشێوەیەکی حەتمی سەرکەوتن بەدەست دێنێت» هەموو ئەم مەغزایانە دەکرێ لە پروپاگەندەی چەندین رێکخراوی تیرۆریستی هاوچەرخدا ببینرێت. ئێمە قەت نابێ شارەزایی گروپە تیرۆریستییەکان لە بڵاوکردنەوەی ئەم جۆرە وەهمانە – لەنێو جەماوەر و سیاسەتوان و گروپە کاریگەرەکانی تر – بەکەم بزانین. ئەگەر حکومەتەکان لە ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم تەحەدییاتە هۆشمەندانەو لە

بواری مامەڵەکردن لەگەڵا خراپەکاری سیاسی و سایکۆلۆژی تیرۆریستان سەرکەوتن وەدەست نەهێنن، ئەوا دەکەونە سەر سکەی کارەساتەوە. باوترین تەکنیکی تیرۆریستی بۆ کارتێکردنە سەر ماس میدیا و گەیشتنە زیاترین جەماوەر بریتییە لە ئەنجامدانی رووداوی تیرۆریستی و پرۆپاگەندەی چەکداری بەمەبەستی فریودانی ماس میدیا بۆ ئەوەی پرۆپاگەندەی زۆر بۆ تیرۆریستان بکەن و وەک هێزێکی ئەوەندە بە توانا وێنایان بکەن کە بەرەنگاربوونەوەیان گێلایەتی بێت. گەر بە کورتی لە سروشتی پەیوەندی پێکەوە ژیانی نێوان تیرۆریستان و میدیا بدوێین، ئەوا مێژووی هاوچەرخی تیرۆریزم لە زۆر وڵاتی دیموکراتیدا دەرخەری ئەوەیە کە تیرۆریستان لەسەر ئۆکسجینی پروپاگەندە و ناوبانگ دەژین و نکۆڵی کردن لەمەش شتێکی گەمژانەیە. هەڵبەت ئەو بەو واتایە نایەت کە میدیای دیموکراتی لە بەهاکانیاندا لەگەڵ تیرۆریستان هاوبەشن، بەڵام پیشاندەری ئەوەیە کە میدیای ئازاد لە کۆمەڵگایەکی کراوەدا قابیلی ئیستغلال کردن و قۆستنەوەیە لەلایەن رێکخراوە تیرۆریستیە دڵڕەقەکانەوە. بەگشتی تیرۆریستان لە بەکارهێنانی تەلەڤزیۆن و رادیۆ و میدیای چاپەمەنیدا چوار ئامانجی سەرەکیان هەیە.

١- گواستنەوەی هەواڵ و پروپاگەندەی کردەوەکانیان و دروستکردنی ترس لە نێوان گروپە بەئامانجکراوەکان.

٢- کۆکردنەوەی پشتگیری زیاتر بۆ دۆزەکەیان لەنێو خەڵکی عام و رای نێودەوڵتی، ئەوەش لە رێی جەختکردنە سەر کۆمەڵێ مەغزای وەک راستبوونی دۆزەکەیان و حەتمی بوونی سەرکەوتنیان.

٣- بێ هیوا کردن و لە باربردنی کاردانەوەی حکومەت و هێزە ئەمنیەکان، ئەمەش بۆ نموونە بە گوتنی ئەوەی کە هەموو رێوشوێنە پراکتیکیە دژە تیرۆریستیەکانی (حکومەت) زاڵمانە و زیان پێگەیەنەرە.

٤- کۆکردنەوە و هاندان و بەهێزکردنی لایەنگرە راستەقینەکانیان و ئەوەش بە مەبەستی زیادکردنی سەربازگیری و دەستەبەر کردنی بودجەی زیاتر و ئیلهام بەخشین و هاندانی هێرشی زیاتر.

(ئالێکس پی شمید) لە لێکۆڵینەوەیەکی ئەزموونی بەنرخ دەربارەی هەواڵدانی ماس میدیا دەربارەی رووداوی رفاندنی فرۆکەی TWA Flight 547 بۆ بەیروت - لە کاتێکدا لە قاهیرەوە بۆ رۆما دەچوو - باس لەوە دەکات کە چۆن تیرۆریستان توانیان ئەو رووداوە ساختەیە بقۆزنەوە بۆ وەدەستهێنانی ناوبانگێکی بەربلاو. شمید بۆ نموونە تێبینی ئەوە دەکات کە کەناڵێکی وەک NBC نزیکەی دوو لەسەر سێی کاتی هەواڵی خۆی بۆ ئەو قەیرانەی کە دەربارەی چارەنووسی بارمتە ئەمریکیەکانی نێو فرۆکەکە لە ئارادا بوو، تەرخانکردبوو. ئەو بارمتانە بۆ ماوەی (١٧) رۆژ لە بەیروت رفێنرابوون. ئەوەی مایەی سەرنجە ئەوەیە کە بارمتەکان دە ئەوەندەی تیرۆریستان لە هەواڵەکانی میدیادا گرنگیان پێدرابوو. هەروەک شمید دەڵێ "خستنە رووی هەواڵی بارمتە ئەمریکیەکان بووە هۆی بەرزبوونەوەی نرخی ئەو ٣٩ بارمتە ئەمریکیە و ئەوەش وایکرد کە دەستبەرداربوون و قوربانی کردنیان لەلایەن حکومەتەکانی ئەمریکا و ئیسرائیل، زۆر گران لەسەر ئەو حکومەتانە بوەستێ." ئەو هەروەها ئاماژە بەوە دەکات کە راپرسییەکان پیشانیاندەدا کە زۆرینەیەکی بەرچاوی خەڵکی ئەمریکا ستایشی گواستنەوە و داپۆشینی هەواڵی رووداوەکەیان لەلایەن میدیاوە دەکرد. لەو رکابەرییە چڕوپڕەی کە لە نێوان تۆڕە تەلەڤزیۆنییە سەرەکییەکانی ئەمریکادا بۆ راکێشانی بینەران هەبوو، گرنگیەکی زۆریان بە گواستنەوەی هەواڵەکە و دەرخستنی بارمتەکان دەدا بۆ دڵنیا بوون لەوەی کە زیاترین ژمارەی ئەمریکیەکان دەرک بە کێشەی بارمتەکان دەکەن. ئەمەش دواجار بووە هۆی زیادبوونی گوشار بۆ سەر حکومەتی ئەمریکی و بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆش بۆ سەر حکومەتی ئیسرائیلی بۆ ئەوەی کە هەر سەودایەکی پێویست ئەنجام بدەن بۆ ئازادکردنی بارمتەکان. فرۆکە رفێنەران کە سەر بە گروپی جیهادی ئیسلامی شیعەبوون داوای ئازاد کردنی ٧٧٦ بەندی شیعەیان دەکرد کە لە زیندانەکانی ئیسرائیلدا بوون. لە ئەنجامدا بەلانی کەمەوە ٧٥٦ بەندکراوی شیعە لە بەرامبەر ئازاد کردنی ٣٩ بارمتەکەدا بەرەڵاکران. بۆیە ئالێکس شمید بە دروستی دەگاتە ئەم ئەنجامگریانە:

هەوڵدانی بەربڵاو دەربارەی خێزانی بارمتەکان و خەمەکانیان لەلایەن میدیاوە، بە قازانجی تیرۆریستان شکایەوە. ئەنجامەکە سەرکەوتنێک بوو بۆ بارمتەکان و تیرۆریستان و بووە هۆی لاوازبوونی سیاسەتی راگەیەنراوی ئیدارەی ئەمریکی کە لەگەڵ بارمتەکان "هیچ سەودا و تەنازولێک ناکات" و ئەمەش رەنگە ئەگەری لاسایکردنەوەی کردەوەی هاوچەشنی دیکەی لەلایەن تیرۆریستانەوە زیاد کردبێت.

جگە لەوەش، فیڵ لە خۆمان دەکەین گەر بێتو باوەڕ بکەین کە ئەو زێدەڕۆییە ترسناکەی لەلایەن میدیاوە دەربارەی نمایشی تیرۆریستان دەکرا، تەنیا ئەنجامی کۆمەڵێ هەڵەی نەویستراوی رێکخراوەکانی میدیا بوو. تۆڕە سەرەکییەکانی ئەمریکا هەموویان زۆر بەتوندی لە رکابەریدان بۆ زیاد کردنی بازاڕی بینەران و بۆ داهاتی رێکلامی زیاتر کە دەتوانن لە رێی ئیستغلال کردنی تامەزرۆی لەبن نەهاتووی جەماوەر بۆ هەواڵی رووداوە تیرۆریستیە گەورەکان وەدەستی بێنن. بۆ نموونە لە سێ هەفتەی یەکەمی قەیرانی بارمتەکانی تاران لە ساڵی ١٩٧٩ دا، هەموو تۆڕە تەلەڤزیۆنییە سەرەکیەکانی ئەمریکا ژمارەی بینەرانیان بە رێژەی (١٨٪) زیادی کرد. بە پێی وتەکانی حەمید مەولانا لە ساڵی ١٩٧٩ دا تۆڕە تەلەفزیۆنییەکانی ئەمریکا لە بەرامبەر زیادبوونی هەریەک دەرسەد (١٪)ی رێژەی بینەران، توانیان داهاتێکی زیاد کراو بە بڕی ٣٠ ملیۆن دۆلار لەو ساڵەدا بۆ خۆیان مسۆگەر بکەن. بە واتایەکی تر ئەگەری ئەوە هەیە خاوەن و جێبەجێکارە سەرەکیەکانی رێکخراوەکانی میدیا لە کاریگەرییە بەربڵاوەکانی هەوڵدان بۆ وەدەستهێنانی جەماوەری زیاتر بێئاگا بن. لە رووداوی بارمتەکانی تاراندا، جەختکردنەوەی بەردەوام و نەگونجاوی تۆڕە تەلەڤزیۆنیەکان لەسەر چارەنووسی بارمتەکان و وێناکردنی ئیدارەی ئەمریکی بە شێوەیەک کە توانای ئازاد کردنی بارمتەکانی نییە، بووە هۆی لاوازکردنی جیمی کارتەری سەرۆکی ئەوسای ئەمریکا و رێخۆشکردن بۆ هەڵبژاردنی رۆناڵد رێگان. هەردوو نموونەی رووداوەکانی رفاندنی فڕۆکەی TWA Flight 847 و قەیرانی بارمتەکانی تاران، پیشاندەری ئاشکرای هێزی ماس میدیان.

هیچ بەڵگەیەک بەدەستەوە نییە کە ئاماژە بەوە بدات ڕێکخراوەکانی ماس میدیای ڕۆژئاوایی ئامانجی هاوبەشیان لەگەڵ ڕێکخراوە تیرۆریستییەکاندا هەیە، بەڵام بە دڵنیاییەوە ئەو تیرۆریستە هۆشمەندانەی کە تێگەیشتنی باشیان لە میدیا هەیە دەتوانن هێزی ماس میدیا بۆ مەبەستە خراپەکانی خۆیان بقۆزنەوە و بەکاری بێنن.

تا ئێستا ئێمە خەریکی لێکۆڵینەوە لە پەیوەندییە ئاڵۆزەکانی نێوان تیرۆریستان و میدیا بووین بەبێ ئەوەی یاریچیە سەرەکییەکانی تر وەک دەزگاکانی جێبەجێکاری یاساو حکومەتی کاربەدەست لە بەر چاو بگرین. ئەوەی کە گرنگە و دەبێ جەختی لەسەر بکەینەوە ئەوەیە کە ئامانج و خەمەکانی دەزگا جێبەجێکارەکانی یاسا لە بارودۆخە تیرۆریستییەکاندا، نەتەنها جیاوازە لەوەی میدیا بەڵکو بە شێوەیەکی جەوهەریش دژ بەیەکن. ئامانجی ماس میدیا بریتییە لە بلاوکردنەوەی هەواڵی ئەوتۆ بەر لە ڕکابەرەکانیان کە ببێتە مایەی سەرنجڕاکێشانی جەماوەر و بەم شێوەیەش ببێتە هۆی زیادبوونی بینەر و داهاتەکانیان. لە بەرامبەردا پۆلیس بەر لە هەموو شتێ بەتەنگ پاراستنی ژیان و چەسپاندنی یاسا و دەستگیرکردنی تاوانباران و ڕاپێچ کردنیانە بۆ بەردەم دادگا و دادپەروەری. چەندین نموونەی وا ڕوویداوە کە تێیاندا هەوڵەکانی پۆلیس بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ کەوتوونە بەر هەڕەشەی ڕەفتاری میدیا بۆ نموونە لە کاتی گەمارۆدانی باڵیۆزخانەی ئێران لە (پرەنسیس گەیت)ی لەندەن لە ساڵی ١٩٨٠، پۆلیسی لەندەن زۆر لە خەمی ئەوەدا بوو کە ئۆپەراسیۆنی ڕزگارکردنی بارمتەکان لەلایەن هێزی تایبەتی ئاسمانی (SAS)یەوە بە نهێنی ئەنجامبدرێت. بەڵام وێنەگرێکی کەناڵی (ITN) بە پێچەوانەی ڕێنماییەکانی پۆلیس توانی وێنەی ڕزگارکەران بگرێت لە کاتێکدا بە گوریس لە دیواری باڵیۆزخانەکە دەچوونە خوارەوە. ئەگەر بهاتایە و ئەو وێنانە بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ لەسەر تەلەڤزیۆن پیشانبدرایە، ئەوا دەبووە هۆی کەوتنە مەترسی سەرجەم پرۆسەی ڕزگارکردنی بارمتەکان. نموونەیەکی بەرچاوی دیکەی نا بەرپرسیاری میدیا لە کاتی ڕفاندنی فڕۆکەیەکی هێڵی ئاسمانی کوێت لەلایەن تیرۆریستانی

حیزبوڵلاوە لە ساڵی ١٩٨٨ روویدا. کاتێک فڕۆکەکە لە (لارناکا)ی قوبرس نیشتەوە، لەوانەیە دەرفەتw بۆ رزگار کردنی بارمتەکان لەلایەن هێزێکی کۆماندۆی دەستەبژێرەوە هەبووایە. ڕێگری سەرەکی بەردەم ئەنجامدانی ئەم جۆرە ئۆپەراسیۆنە خۆتێهەڵقورتاندنی بەردەوامی میدیای نێو دەوڵەتی بوو کە بە کۆمەڵێ کەلوپەل و کەرەستەی خودان تیشکی خوار سوور چوار دەورەی فڕۆکەکەیان دابوو و ئەمەش وایکردبوو کە تەنانەت لە کاتە تاریکەکانیشدا ئەنجامدانی ئۆپەراسیۆنی رزگارکردن مەیسەر نەبێت.

جۆرێکی دیکەی نابەرپرسیاری میدیا بووە هۆی ئەوەی کە دادگایەکی بەریتانی لە کانوونی دووەمی ساڵی ١٩٩٧ دا واز لە دادگاییکردنی پێنج تیرۆریستی سەر بە سوپای کۆماری ئیرلەندا (IRA) و دزێکی چەکدار بێنێت کە توانیبوونیان لە زیندانی وایتمۆر هەڵبێن کە لە رووی رێوشوێنی ئەمنیدا زۆر توندوتۆڵ بوو. لەلایەن خۆیەوە، دادوەری دادگا کە رایگەیاند کە بڵاوکردنەوەی هەندێ شت لەلایەن رۆژنامەی لاندن ئیڤەنینگ ستاندارد (Landon Evening Standard) بووەتە رێگر لە بەردەم دادگاییکردنی عادیلانەی تاوانباران.

لە کۆمەڵگایەکی کراوەی خاوەن میدیای ئازاد، گرێنتی کردنی ئەوەی کەئۆپەراسیۆنە دژە تیرۆریستییەکانی پۆلیس لە مەترسی تێکدانیان لەلایەن میدیای نابەرپرسیارەوە دەپارێزرێن شتێکی زەحمەتە. لە راستیدا رەگەزێکی سەرەکی دارشتنی ستراتیژییەکی سەرکەوتووی دژە تیرۆریزم لە کۆمەڵگای دیموکراتیدا بریتییە لە هەبوونی سیاسەتێکی زانیاری گشتی کاریگەر و مەعقول کە ببێتە هۆی کۆنترۆڵکردنی ماس میدیا تارادەیەکی گونجاو.

ئەم توانایەی میدیا و سەرکردایەتی سیاسی لە مۆبیلیزەکردن و رێکخستنی رایەکی گشتی دیموکراتی بە دەرخەری یەکێک لە کەموکورییە بنەڕەتیەکانی ستراتیژی تیرۆریستان دادەنرێت. تیرۆریستان سوکایەتی بەڕای گشتی دیموکراسییەت دەکەن و پشتگوێی دەخەن. تیرۆریستان پێیانوایە ئەگەر توندوتیژییەکەیان بە رادەی پێویست توندبێت ئەوا دەبێتە

هۆی تۆقاندنی ئەو گروپ و ئامانجانەی کە ئەوان دەیانەوێت.هەروەها بڕوایان بە رووخانی حەتمی ویستی لایەنی بەرامبەر هەیە. ئەم بۆچوون و گریمانەیە تەنانەت گەر بە شێوەیەکی رووکەش لێی بڕوانین زۆرخۆش باوەڕانە و کالفامانەیە. بۆچی دەبێ ئەو خەڵکەی لە بەردەم هەڕەشەی تیرۆریستاندان هێندە گوێڕایەڵ و لاواز بن؟ تیرۆریستان بەم شێوەیە نە تەنها گوڵێک لە خۆیان دەکەن، بەڵکو بەرەنگاری کۆمەڵگا لە دژی خۆیان توندتر دەکەنەوە و دەبنە هۆی وەرگرتنی رێوشوێنی توندتر و کاریگەرتر (لەلایەن کۆمەڵگا و حکومەت، دژ بە وان) کە رەنگە ببێتە هۆی تێکدان و لاوازکردنی هەمیشەیی بزاڤە شۆڕشگێڕییەکەیان. هەندێ شێوازی گرنگی دیکە هەن کە بە هۆیانەوە لە سیستەمێکی دیموکرلتیدا میدیای بەرپرسیار دەتوانێ ببێتە هۆی لەبارچوونی ئامانجەکانی تیرۆریستان. تیرۆریستان حەزیان لێیە خۆیان وەک رۆبن هۆدێکی شەریف و پاڵەوانی خەڵکی چەوسێنراو و ژێر پێ خراو پیشانبدەن. بە پیشاندانی وەحشیگەری و توندوتیژی تیرۆریستان و ئەو رێگایانەی ئەوان بە هۆیانەوە مافی بێگوناهان پێشێل دەکەن، میدیا دەتوانێ یارمەتیدەر بێت بۆ لە نێوبردنی ئەو ئەفسانەیە. زۆر ئاسانە کە بە هۆی بەڵگەنامەی فۆتۆگرافی و ئاساییەوە پیشانبدرێت کە چۆن تیرۆریستان رەچاوی هیچ رێسا و یاسایەکی جەنگ ناکەن و بێبەزەییانە ژن و منداڵ و پیر و نەخۆش قەتلوعام دەکەن. ئەمەش چونکە لە روانگەی کردەوە تیرۆریستیەکانەوە کەسی بێگوناح و بێلایەن نییە و هەمووان دەکرێ ببنە قوربانی ئامانجە باڵاکانی دۆزی تیرۆریستان.

کەواتە میدیا دەتوانێ چ شتێکی تر بە شێوەیەکی پۆزەتیڤ لە خەباتی دژە تیرۆریزم پێشکەش بکات؟ چەندین جۆر و شێوازی یارمەتی پراکتیکی هەن کە میدیا دەتوانێ پێشکەشیان بکات. بۆ نموونە راپۆرتی وردو بەر پرسیارانە لە رووداوەکان دەتوانێ هۆشیارییەکی زیاتر لە نێو جەماوەردا دروست بکات بۆ ئەوەی رەچاوی کێشەو کەس و رەفتاری نا ئاسایی بکەن. لە ئاستی پراکتیکیدا میدیا دەتوانێ هوشداری و رێنمای پۆلیس دەربارەی چۆنیەتی کاردانەوە لە کاتە نا ئاساییەکاندا بگەیەنێتە خەڵک. ئەو جۆرە

میدیایەی لە ئاستی نێودەوڵەتیدا کار دەکات، دەتوانێ زانیاری و سەرەداوی گرنگ دەربارەی بزاڤە بیانییەکان و پەیوەندی نێوان هەندێ کەسایەتی لەگەڵا رێکخراو و کەسایەتییە تیرۆریستیە جیاجیاکانی دیکە بەدەستەوە بدات. هەروەها دەتوانێ زانیاری و سەرەداو لەسەر جۆرەکانی چەک و هێماو نیشانەی هەڕەشەکانی داهاتوو فەراهەم بکات.دواجار میدیا دەتوانێ یانەیەکی گفتوگۆ بۆ تاوتوێ کردنی ئاگایانە دەربارەی کاریگەرییە کۆمەڵایەتی و سیاسیەکانی تیرۆریزم و گەشەپێدانی سیاسەت و رێوشوێنی دژە تیرۆریستی شیاو دەستەبەر بکات. هەروەها ئەو میدیایەی نرخێکی زۆر بۆ ئازادییە دیموکراتیەکان دادەنێت، بە شێوەیەکی راست و پێویست دەسەڵاتداران دەربارەی بەرپرسیارییە بەربڵاوەکانیان وەئاگا دێنن. ئەمەش بۆ دڵنیابوون لەوەی کە وەڵامدانەوەی حکومەت بەرامبەر بە تیرۆریزم بەپێی سەروەری یاسا و رێزگرتنی ماف و داواکارییە بنەڕەتییەکانە بۆ دادپەروەری کۆمەڵایەتی.

بەکورتی دەکرێ بگوترێ بەشداری و رۆڵی میدیا لە جەنگی دژە تیرۆریزم هێندە بەنرخە کە زیاترە لە زیان و مەترسییەکان و ئەو زیانە حەتمیەی لەلایەن کەمینەیەکی بچووک لە رۆژنامەنووس و پیشکەشکارە نابەرپرسیارەکانەوە دروست دەکرێت. کارە پۆزەتیڤیەکانی میدیاکان بە شێوەیەکی فراوان پشتگوێ دەخرێت و یان بە کەمی باسی لێوە دەکرێت. لە راستیدا هێرشکردنە سەر میدیا بۆ سیاسەتوانەکان کارێکی عادیلانەیە. هەڵسەنگاندنێکی دیکە ئاماژە بەوە دەکات کە میدیا لە وڵاتە لیبراڵەکانی رۆژئاوا چەکێکە دەکرێ وەک ئامرازێکی سەرەکی بۆ شکست پێهێنانی تیرۆریزم بەکاربێت. میدیا دەبێ نەبێتە ئامرازێک بە دەست تیرۆریستانەوە.

ئێمە بەکورتی تیشکمان خستە سەر تێروانین و بۆچوونی دەسەڵاتدارانی بەرپرسیار لە چەسپاندنی یاسا سەبارەت بە هەواڵدانی میدیا دەربارەی تیرۆریزم. هەروەها تێبینی ئەوەمان کرد کە هەرچەندە لە کۆمەڵگایەکی کراوەدا ئەگەری ئیستغلال کردنی ماس میدیا لەلایەن تیرۆریستان لە ئارادایە، بەڵام لە هەمانکاتدا میدیا دەتوانێ بەشدارییەکی

بەنرخی لە شکستدانی تیرۆریزم هەبێت. کەواتە ئەو ئەگەرە سیاسیانە چین کە لە کۆمەڵگایەکی دیموکراتیدا لە بەردەم میدیایەکەدا کە وەک کاردانەوە بەرامبەر بە تیرۆریزم پەنایان بۆ ببات؟ یەکەم، سیاسەتێک بە ناوی "دەستێوەرنەدان" هەیە کە پێیوایە ئاستی توندوتیژی و هەڕەشە و زەبروزەنگ هەرچەندە جیدی بێت، نابێ هیچ هەنگاوێکی دیاریکراو بۆ رێگرتن لە هەواڵدانی میدیا دەربارەی تیرۆریزم بهاوێژرێت. مەترسییەکانی ئەم تێڕوانینە ئاشکرایە، چونکە تیرۆریزمی هۆشمەندانە و ئاگادار دەربارەی میدیا هەڵدەستێ بە ئیستغلال کردنی دەسەڵاتی میدیا بۆ بەهێز کردنی پروپاگەندە دەربارەی کردەوەکانی و پەخش کردنی دۆزەکەی و باج وەرگرتنی زۆرەملێ لە حکومەت و کۆمپانیا و کەسایەتیە دەوڵەمەندەکان. لە باشترین حاڵەتدا "تێڕوانینی دەستێوەرنەدان" دەبێتە هۆی هاندانی هێرش و کەوتنە مەترسی ژیان و خانوبەرەی هاوڵاتیان. لە توندترین حاڵەتی توندوتیژیدا کە تیایدا ماس میدیا دەبێتە ملکەچ و دەستەمۆ و هاوپەیمانی هەڵمەتێکی تیرۆریستی، ئەوا ئەگەری هاتنە ئارای شەڕی ناوخۆ و هەڕەشە بۆ سەر سەقامگیری و بەردەوامی دیموکراسی لە ئارادایە.

دووەم سیاسەت کە میدیا دەکرێ وەک وەڵامدانەوە بەرامبەر تیرۆریزم بیگرێتە بەر بریتییە لە جۆرە سانسۆرێکی میدیایی و یان رێکخستنێکی سزایی. سەبارەت بە بەکارهێنانی دەسەڵاتی میدیا جا چ بە چاکە بێت یا خراپی، جێی سەرسوڕمانە کە هەندێ وڵاتی دیموکراسی لە رووبەڕووبوونەوەیان لەگەڵا هەڵمەتە تیرۆریستیەکان هەوڵی رێگرتن لە دەستپێگەیشتنی تیرۆریستان بە سەکۆیەکی گرنگی میدیایی دەدەن. ئەمە یەکێک لە نیگەرانییە سەرەکیەکانی سەرۆک وەزیرانی جارانی بەریتانیا واتە (مارگرێت تاچەر) بوو کە داوای دەکرد تیرۆریستان دەبێ لە ئۆکسجینی ناوبانگ و ئاشکرابوون بێبەش بکرێن و لەو رووەوە حکومەتی بەریتانیا قەدەغەی لەسەر بلاوکردنەوەی دەنگی وتەبێژەکانی تیرۆریستان دانا.

نزیکترین نموونەی هاوشێوە لە دانانی قەدەغە لەسەر میدیا، لە رێگرتن لە ئاماژەکردن

بۆ سوپای کۆماریخوازی ئیرلەندا (IRA) و شین فین لە وڵاتی ئیرلەندا بەدیدەکرێت. بەپێی برگەی (٣١)ی یاسای دەسەڵاتی پەخش لە ئیرلەندا دەرچووی ساڵی ١٩٦٠، چاوپێکەوتن لەگەڵ IRA و شین فین و وتەبێژە تیرۆریستیەکانی تر قەدەغە کرابوون. لە بەرامبەردا، شین فین گلەیی ئەوەی دەکرد کە ئەوان پارتێکی سیاسی یاسایین لە کۆماری ئیرلەندا و مافی یاساییان هەیە بۆ هەبوونی کاتی پەخش. بەڵام (کۆنور کروز ئۆبرییەن) واتە ئەو وەزیرەی کە قەدەغەکەی سەپاندبوو دەیگوت کە شین فین پارتێکی سیاسی شەرعی نیە بەڵکو "ئاژانسی پەیوەندییە گشتیەکانی باندێکی مرۆڤکوژە." هاوکات مشتومڕ و دیباتێکی هاوشێوە دەربارەی سەپاندنی قەدەغە لەلایەن دەوڵەتی بەریتانیاوە بۆ سەر شین فین لە ئارادابوو.

کاردانەوە توڕەئامێزەکانی شین فین بەرامبەر بەو قەدەغەیەی لەلایەن حکومەتی بەریتانیاوە بەسەر وتەبێژەکاندا سەپێنرابوو، ئاماژەیە بۆ دەرککردنی سەرکردەکانی شین فین بەوەی کە قەدەغەکەی حکومەتی بەریتانیا بووەتە هۆی زیان پێگەیشتنی رێکخراوەکەیان. لەگەڵ ئەوەشدا پرۆگرامەکانی دەنگوباسی بەریتانیا هێندە شارەزاییان لەو بوارەدا پەیداکردبوو کە لەو فیلمانەی لەبارەی سەرکردەکانی (شین فین)ەوە پەخش دەکران، دەنگی ئەکتەریان بەکاردەهێنا و ئەمەش قەدەغەکەی کردبووە گاڵتەجاڕی.

دوابەدوای قەتلوعامەکانی دانبلەین و تاسمانیا لە ساڵی ١٩٩٦ دا جۆرە تامەزرۆییەکی نوێ بۆ کۆنترۆلکردنی توندوتیژی فیلم و تەلەڤزیۆن سەریهەڵدا. لە مانگی تەمموزی ساڵی ١٩٩٦ حکومەتی ئوستڕالیا جۆرە سانسورێکی نوێی لەسەر فیلم و ڤیدیۆکان ڕاگەیاند کە بەپێی ئەو سانسۆرە دەبێ تەلەڤزیۆنەکان لەگەڵ Chip-V بگونجێن. chip-V بریتیە لە جۆرە ئامرازێکی قوفڵ کردن کە رێدەداتە دایک و باوکان بۆ رێگرتن لە پرۆگرامە توندوتیژی و شەڕانیەکان. شایەنی باسە ئوستڕالیا تەنیا وڵاتە کە تا ئێستا رێوشوێنی وای بۆ کۆنترۆڵکردنی توندوتیژی فیلم و تەلەڤزیۆن گرتبێتە بەر. ئەمەش هەرچەندە کە حکومەتی ئەو وڵاتە دان بەوەدادەنێت "کەس ناتوانێ بوونی جۆرە

هێڵێکی پەیوەندی لەنێوان توندوتیژی ئەلیکترۆنی (تەلەڤزیۆنی) و توندوتیژی لە ژیانی راستەقینەدا بسەلمێنێت." ئەوەی لێرەدا جێی سەرنجە ئەوەیە کە تا ئێستا رێوشوێنی لەو جۆرە لەو دەوڵەتانەی رێژەیەکی زۆری توندوتیژی هاندراویان تێدایە، نەگیراوەتەبەر. تەنانەت لە هەنگاوێکی زاڵمانەی ولاتانی دیموکراسی بۆ بێبەش کردنی تیرۆریستان لە ناوبانگ و پرۆپاگەندە، لە ساڵی ١٩٨٤ دا حکومەتی ئیسپانیا هەستا بە دانانی یاسایەک کە بە هۆیەوە پشتگیری و ستایش کردنی "ئەو چالاکیانەی لەهی رێکخراوێکی تیرۆریستی دەچن" بەکردارێکی تاوانکاری دەژمێردرێت. هەروەها بە گوێرەی هەمان یاسا، بلاوکردنەوە و چاپکردنی کردەوە و مێژووی یادەوەری ئەندامانی ئەو جۆرە رێکخراوانە لەلایەن میدیا و ریپۆرتاژ و هەواڵ و وێنەی گرافیکی و بەیاننامە و بەگشتی هەر جۆرە فۆرمێکی بلاوکردنەوە (دەربارەی تیرۆریستان(قەدەغە دەکرێت. تەنانەت وەک رێوشوێنێکی تایبەت دادوەرە ئیسپانییەکان دەسەلاتی داخستنی ئێزگە رادیۆییەکانیان پێدرابوو.

لە ساڵی ١٩٧٦ دا کۆماری ئەڵمانیای فیدراڵ هەستا بە دەرکردنی یاسایەک بەناوی "یاسای دژە دەستووری پارێزەر" کە هاندان و پشتگیری کردنی ئاشکرای کەسانی دیکەی بۆ ئەنجامدانی تاوان لە دژی سەقامگیری کۆماری فیدراڵ بە تاوان دادەنا.

بەلام بەگشتی ئەو ولاتانەی تووشی پەتای تیرۆریزم هاتوون نایانەوێ سانسۆرێکی گشتگیر و هەمەلایەن بەسەر هەواڵدانی میدیا دەربارەی تیرۆریزمدا بسەپێنن. تێگەیشتنێکی فراوان هەیە لەمەڕ گرنگی رێگەنەدان بە ئیستغلال کردن و قۆستنەوەی میدیا لەلایەن تیرۆریستانەوە، بەلام ئەگەر هاتوو ئازادی میدیا بە قوربانی شەری دژە تیرۆر کرا، ئەوا واتای رێگەدان بە چەند گروپێکی بچووکی تیرۆریستان دەگەیەنێت بۆ لەنێوبردن و رووخاندنی یەکێک لە بنەما سەرەکیەکانی کۆمەڵگایەکی دیموکراتی. سانسۆر لەژێر هەر ناو و پەردەیەکدابێت لە بەرژەوەندی دوژمنانی دیموکراسیدایە و جۆرە گاڵتەجارییەکە بە خەڵکی عامە و دەبێتە هۆی لاوازبوونی تەواوی متمانە بە راستگۆیی

میدیا. ئێمە دەبێ هەوڵی پشتیوانی کردن لە پرەنسیپی بنەڕەتی ئازادی ڕادەربڕین بدەین کە دوو سەدە بەر لە ئێستا تۆماس جێفرسۆن تیایدا پێشڕەو بووە و گوتوویەتی: حەقیقەت مەزنە و ئەگەر ڕێگەی پێبدرێت سەردەکەوێت چونکە حەقیقەت دوژمنی پێویستی شیاوی هەڵەیە و ئەگەر بێتو لە چەکە سروشتییەکانی کە وتووێژ و مشتومڕی ئازادانەیە دانەماڵرێت ئەوا هیچ ترسێکی لە ململانێ نییە.

بەڵام لە هیچ کۆمەڵگایەکی ئازاد و بەرپرسیاردا، ئازادی ڕادەربڕین بە تەواوەتی بێ سنور نییە. بۆ نموونە زۆربەی ئێمە لەو بڕوایەداین کە پۆرنۆگرافی دەبێ لە ڕادیۆ و تەلەڤزیۆندا قەدەغەبکرێت. هەروەها زۆر لە هاوڵاتیە بەرێزەکان تووشی ترس دەبن ئەگەر بێتو ماس میدیا ببێتە سەکۆیەک بۆ بڵاوکردنەوەی ڕقی نەژادی و یا مینبەرێک کە لە ڕێیەوە هاندەرانی مادە بێهۆشکەرەکان و دەستدرێژی کارە سێکسییەکان بێنە سەر شاشە و بە شانازییەوە باس لە تاوانەکانیان بکەن و هانی خەڵکی تر بدەن بۆ ئەوەی تاوان بکەن.

ئەگەری سێیەم بۆ سیاسەتی میدیا لە هەواڵدان سەبارەت بە تیرۆریزم بریتییە لە دان بەخۆداگرتنی ئارەزوومەندانە بۆ خۆپاراستن لە ئیستغلال کردن لەلایەن گروپە تیرۆریستیەکانەوە. ئەمە هەمان ئەو تێڕوانینەیە کە لەلایەن ماس میدیای بەرپرسیارەوە پشگیری لێدەکرێت. زۆر لە ڕێکخراوە سەرەکییەکانی میدیا کۆمەڵ ڕێنمایی بۆ ستافەکەیان دیاریدەکەن بە ئامانجی ڕێگرتن لە کەوتنە نێو هەڵەی ئاشکرا. بۆ نموونە ڕێنماییەکانی کەناڵی CBS News ، ڕێکخراوەکە بە هەواڵدانێکی "هزرمەندانە و بە ویژدان و سنوردار" لەمەڕ تیرۆریزم پابەند دەکات. ئەمەش بۆ ڕێگرتن لە دەستەبەرکردنی "سەکۆیەکی بەهێز بۆ تیرۆریست و ڕفێنەران" و ڕێگەنەدان بە "هەرجۆرە هەواڵدانێکی ڕاستەوخۆ دەربارەی تیرۆریست و ڕفێنەران و خۆپاراستن لە دەستێوەردان لە گەیاندن و پەیوەندی دەسەڵاتداران" (وەک هێڵی تەلەفۆن). ئەو کەناڵە لە دۆخەکانی بارمتەگرتندا ڕاوێژکاری پسپۆر بەکاردێنێت بۆ خۆپاراستن لە هەندێ پرسیار و ڕاپۆرتی ئەوتۆ کە "ڕەنگە ببێتە هۆی خراپبوونی بارودۆخەکە" و گوێڕایەڵی هەموو "ڕێنماییەکانی پۆلیس دەبێ.

(بەڵام لە هەمانکاتدا سەرووی خۆیان لە هەرجۆرە ڕێنماییەک کە ببێتە هۆی سەرکوتکردن و ئاراستەکردنی هەواڵ ئاگادار دەکەنەوە). هەروەها ئەو کەناڵە هەوڵی دروستکردنی جۆرە هاوسەنگیەک لە درێژی هەواڵدا دەکات، بە شێوەیەک کە نەبێتە هۆی دروستکردنی بێزاری بەهۆی کەمبوونی هەواڵی تر (جگە لە هەواڵی تیرۆریستی).

ئەم ڕێنماییانەی سەرەوە زۆر جێگەی ستایشن و ئەگەر بێتو بە شێوەیەکی بەردەوام و شیاو پەیڕەو بکرێن دەبنە هۆی خۆپاریزی لە زیادەڕۆییە خراپەکانی هەواڵدان لەسەر تیرۆریزم لەلایەن میدیاوە. هەڵبەت بەڵگەیەکی کەم بەدەستەوەیە دەربارەی هوشیار کردن و مەشق پێکردنی سەرنووسەر و ڕۆژنامەنووسان لەم بوارە هەستیارەدا و هیچ بەڵگەیەکیش دەربارەی هەوڵی جیدی ڕێکخراوەکانی میدیا بۆ جێبەجێکردنی ڕێنماییەکانی خۆیان لەو بارەوە لە ئارادا نییە.

لە ڕاستیدا ئەوەی وا لە هەندێ کەس دەکات پشتگیری لە سەپاندنی جۆرە ڕێکخستنێکی سزایی بکەن بریتییە لە نائومێدی حکومەتەکان دەربارەی کەمتەرخەمی میدیا بۆ خۆپاراستن و کۆنترۆڵکردنی خۆیان.

ئەگەر ماس میدیا بە شێوەیەکی ڕاستگۆیانە بیەوێ وردەکاری و بەرپرسیاری پێویست لە هەواڵدان دەربارەی بابەتێکی هەستیاری وەک تیرۆریزم ڕەچاو بکات، لەو بارودۆخانەی کە ژیان دەکەوێتە مەترسییەوە، ئەوا پێویستە بەشێوەیەکی سەختتر کاربکات بۆ دانانی ڕێوشوێنی خۆپارێزی شیاو و کاریگەر.

* ئاماژەیە بەناوی (مانی) نیگارکێش و پێغەمبەری کۆنی ئێرانی دەکات کە بڕوای بە ناتوندوتیژی هەبووە.

* (لەم باسەدا زاراوەی (ماس میدیا) وەک هاوواتایەک بۆ (ڕاگەیاندنە گشتییەکان) بەکارهاتووە.